

Nr 74

Utlåtande i anledning av väckt motion angående föreningsrätten m. m.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft en inom riksdagen väckt, till lagutskott hänvisad motion nr II:715 av herrar *Ullsten* och *Mundebo*.

I motionen har hemställts,

»att riksdagen måtte besluta sådan ändring av lagen om arbetsdomstol, att en på förslag av Sveriges arbetares centralorganisation utsedd ledamot inträder som den ene av löntagarledamöterna i domstolen i mål, som huvudsakligen rör till Sveriges arbetares centralorganisation anslutna medlemmar och organisationer;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära utredning och förslag om vilka andra fackorganisationer som i enlighet med i motionen angivna principer också bör äga rätt att föreslå medlemmar av arbetsdomstolen;

att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t begär förslag om ändring i 1936 års lag om förenings- och förhandlingsrätt syftande till *dels* att föreningsrättsskyddet skall gälla även för arbetssökande, *dels* att häva mättningsmonopolet.»

Utskottet har i den ordning § 46 riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från arbetsdomstolens ordförande över motionen såvitt angår föreningsrättsskyddet för arbetssökande och det s. k. mättningsmonopolet. I nämnda hänseenden har vidare på utskottets begäran yttranden avgivits av Landsorganisationen i Sverige och Svenska arbetsgivareföreningen. Dessutom har Tjänstemännens centralorganisation, Sveriges akademikers centralorganisation och Statstjänstemännens riksförbund beretts tillfälle till yttrande över motionen såvitt angår föreningsrättsskyddet för arbetssökande. Yttranden i detta avseende har inkommit från Tjänstemännens centralorganisation och Sveriges akademikers centralorganisation.

Arbetsdomstolens sammansättning

Gällande bestämmelser

Arbetsdomstolen består av ordförande och åtta ledamöter, av vilka två är särskilda ledamöter, en för mål där offentlig arbetsgivare är part och en för tjänstemannamål. Domstolens ledamöter förordnas av Kungl. Maj:t. Ordföranden, vice ordföranden och en ledamot utses bland personer som

icke kan anses företräda arbetsgivar- eller arbetstagarintressen. Ordföranden och vice ordföranden skall vara lagfarna och ha erfarenhet från domarvärv. De sex övriga ledamöterna skall representera arbetsmarknadens parter. De utses för två år i sänder. Två ledamöter och sex ersättare förordnas efter förslag av Arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd samt två ledamöter och sex ersättare efter förslag av Landsorganisationen. Vid tillsättande av den särskilde ledamoten för offentliga mål och tre ersättare för honom skall iakttagas, att minst två av dessa fyra utses efter förslag av kommunförbund. Den särskilde ledamoten för tjänstemannamål och två ersättare för honom utses efter förslag av Tjänstemännens centralorganisation och den återstående ersättaren efter förslag av annan huvudorganisation av tjänstemän, som icke tillhör Landsorganisationen. Den särskilde ledamoten för offentliga mål inträder på arbetsgivarsidan i stället för en av de efter förtroenderådets förslag utsedda ledamöterna vid handläggning av mål, vari staten eller kommun är part, såframt icke jämväl annan arbetsgivare är part på nämnda sida och tvisten huvudsakligen rör sistnämnda part. Den särskilde ledamoten för tjänstemannamål inträder på arbetstagersidan i stället för en av de efter Landsorganisationens förslag utsedda ledamöterna vid handläggning av mål, vari tjänstemannaförening som icke är ansluten till Landsorganisationen är part, såvida ej också till Landsorganisationen ansluten förening är part på arbetstagersidan och tvisten huvudsakligen rör sistnämnda part.

Historik

Vid arbetsdomstolens tillkomst år 1928 bestod domstolen förutom av de tre ämbetsmännen av två företrädare för LO och två företrädare för arbetsgivarföreningarna. År 1947 tillkom den särskilda ledamoten för tjänstemannamål. Det ankom på TCO att lämna förslag på sådan ledamot. För vardera arbetsgivar- och arbetstagersidan skulle enligt samma regler som för ordinarie ledamöter förordnas dubbelt så många ersättare som antalet ledamöter.

År 1965 i samband med reformen av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt reviderades reglerna för arbetsdomstolens sammansättning i enlighet med nu gällande regler. I *proposition nr 60 år 1965* framlades förslag till den nuvarande lagstiftningen. Vid behandlingen av propositionen hade *sammansatta konstitutions- och andra lagutskottet* att ta ställning till motioner med samma yrkande beträffande arbetsdomstolens sammansättning som de nu förevarande. Utskottet anförde då i sitt av riksdagen i denna del godkända *utlåtande nr 1*.

I remissyttranden över motionerna framhåller arbetsdomstolens ordförande, att lekmannaledamöterna inte är att betrakta som intresserepresentanter utan i stället har till uppgift att tillföra arbetsdomstolen allmän kunskap om förhållandena på arbetsmarknaden och de där utbildade rättsuppfatt-

ningarna. Ett frångående av den sedan länge beprövade ordningen i riktning mot en mera uttalad intresserepresentation skulle, enligt vad arbetsdomstolens ordförande anser, vara förenad med allvarliga olägenheter och bland annat sätta domstolens anseende för objektivitet i fara. I yttrandet understrykes vikten av att erforderlig kontinuitet upprätthålles i arbetsdomstolens rättstillämpning. En förutsättning för denna kontinuitet är emellertid, fortsätter arbetsdomstolens ordförande, att domstolens sammansättning är i möjligaste mån konstant. Ytterligare splittring i domstolens sammansättning bör därför inte accepteras utan mycket starka skäl. Arbetsdomstolens ordförande finner inte att motionärerna framfört sådana skäl för sina yrkanden och avstyrker därför bifall till motionerna.

Enligt de principer som hittills varit vägledande vid bestämmande av arbetsdomstolens sammansättning finns enligt utskottets mening ingen anledning att utöka partsrepresentationen på det sätt motionärerna föreslagit. Det kan således inte antagas att domstolen genom motionärernas förslag skulle tillföras ökad kunskap om förhållandena på arbetsmarknaden eller om de där utbildade rättsuppfattningarna. De skäl arbetsdomstolens ordförande framfört mot en utökad partsrepresentation finner utskottet övertygande. Med det anförda avstyrker utskottet förevarande motioner.

Föreningsrättsskydd för arbetssökande m. m.

Gällande bestämmelser

Genom lagen om förenings- och förhandlingsrätt tillförsäkras arbetsgivare och arbetstagare rätt att tillhöra facklig organisation, utnyttja medlemskap i sådan organisation samt verka för sådan förening eller för bildande därav. Föreningsrätten skall lämnas okränkta.

Kränkning av föreningsrätten föreligger, om å arbetsgivar- eller arbetstagarsidan åtgärd vidtages mot någon å andra sidan för att förmå honom att icke inträda i eller att utträda ur förening eller att icke utnyttja medlemskap i förening eller att icke verka för förening eller för bildandet av sådan, så ock om å ena sidan, till skada för någon å andra sidan, åtgärd vidtages på grund av hans medlemskap i förening eller utnyttjande av detta eller hans verksamhet för förening eller för bildandet av sådan. Kränkning av föreningsrätten skall anses föreligga, även om åtgärden vidtagits till uppfyllande av bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal.

Sker kränkning av föreningsrätten genom avtalsuppsägning eller annan dylik rättshandling eller genom bestämmelse i kollektivavtal eller annat avtal, är rättshandlingen eller bestämmelsen ogiltig. Kränkning av föreningsrätten kan medföra skadeståndsskyldighet.

Lagstiftningen om föreningsrättsskyddet reglerar endast rätten att tillhöra förening (positiva föreningsrätten) ej rätten att stå utanför förening (negativa föreningsrätten). Lagstiftningen är vidare i princip begränsad till att gälla de fall där det föreligger ett anställningsförhållande. Lagstiftningen ger alltså ej skydd för person som söker arbete.

Föreningsrätten brukar betecknas som absolut. Den kan sålunda inte med laga verkan efterges eller sättas ur spel genom kollektivavtal eller andra avtal. I kollektivavtal förekommer stundom s. k. *organisationsklausuler*, som vanligen innebär företrädesrätt till arbete för medlemmar i den arbets- tagarorganisation som slutit avtal. Dylika organisationsklausuler är i och för sig giltiga. Med hänsyn till att organisationsklausul ej får utnyttjas så att föreningsrätten kränkes får en sådan klausul emellertid begränsad verkan. En arbetsgivare gör sig sålunda skyldig till föreningsrättskränkning, om han för att uppfylla en organisationsklausul avskedar en arbetare, som tillhör en annan organisation än den vars medlemmar är företrädesberättigade. Klausulen kan emellertid få den verkan att arbetsgivaren är skyldig att avskeda alla oorganiserade. Klausulen kan också innebära att arbetsgivaren icke får nyanställa arbetstagare, som ej tillhör den företrädesberättigade organisationen. Organisationsklausuler förekommer ej inom SAF:s arbetsområde.

Mål som avser tillämpning av förenings- och förhandlingsrättslagen avgöres av arbetsdomstolen.

Historik

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt tillkom år 1936. Lagstiftningen kompletterades och fick i huvudsak sitt nuvarande innehåll genom ändringar som företogs år 1940. I det betänkande (SOU 1939:49) som låg till grund för ändringarna sistnämnda år anfördes beträffande föreningsrätts- skyddet för arbetssökande.

Vidare må uppmärksammas, att då arbetstagares föreningsrätt icke torde kunna aktualiseras annorledes än i ett anställningsförhållande, en åtgärd för att kunna innebära kränkning av arbetstagares föreningsrätt måste beröra en dennes anställning. Åtgärder, vilka blott ingå som ett led i förhandlingar om anställning, lära alltså ej kunna innebära föreningsrättskränkning. Detta betyder — för att taga ett exempel — att en arbetsgivare, som vägrar anställa en arbetstagare enbart därför att han är organiserad eller organiserad i visst förbund, icke härigenom gör sig skyldig till kränkning av arbetstaga- rens föreningsrätt. En annan sak är att, därest avtal om anställning kommer till stånd, vad som föregått avtalet kan vara av betydelse i förevarande hänseende. Om en arbetsgivare exempelvis i samband med anställande av arbetstagare förklarat sig endast vilja anställa oorganiserade sådana, bör denna förklaring kunna betraktas som ett anställningsvillkor, vilket för den antagne arbetstagaren innebär en förpliktelse att under anställningstiden ej ansluta sig till någon organisation. I dyligt fall måste en kränkning av föreningsrätten föreligga.

Frågan om anställning föreligger eller ej får avgöras efter omständigheterna i varje särskilt fall. De regler som gälla för arbetsavtals ingående och upphörande bli alltså tillämpliga. Givet är, att vid en permittering anställningsförhållandet ej upphör. Ofta nog göres emellertid ej en bestämd skillnad mellan permittering och avsked. Härvid bör verkliga förhållandet vara

avgörande och ej det ordval, som kommer till användning. Tillika bör uppmärksammas, att — även om vid en driftsnedläggelse ett avskedande av arbetsstyrkan måste anses ha kommit till stånd — en vägran att vid driftens senare upptagande återtaga arbetare under särskilda omständigheter torde kunna innebära en föreningsrättskränkning. Belysande för sådant fall synes vara arbetsdomstolens dom nr 17/1935. En arbetsgivare, som vid minskad tillgång på arbete i avtalsenlig ordning uppsagt arbetstagare, vägrade då arbetet senare vid förbättrad arbetstillgång ånyo upptogs att återanställa två av de entledigade arbetarna. I målet var upplyst, att det vid arbetsstället varit en normal företeelse, att arbetsstyrkan vissa tider av året, då arbetsbrist förelegat, åtminstone till viss del avskedats men att därefter de avskedade återtagits i tjänst, så snart tillfälle erbjudits sig. Arbetsdomstolen ansåg det därför otvivelaktigt, att de båda arbetarna skulle ha erhållit återanställning, därest icke vissa förhållanden föranlett arbetsgivaren att vägra sådan; och då anledning till denna vägran befanns vara att de båda arbetarna utnyttjat sin organisationstillhörighet, fann arbetsdomstolen kränkning av föreningsrätten föreligga.

I utredningen behandlas i samband med frågan om självständig föreningsrätt för förening också spölsmålet om föreningsrättsskydd i de fall arbetsgivare systematiskt undviker att anställa arbetstagare tillhörande viss förening. Härom anfördes.

Ett skydd för förening mot dylikt intrång i sin verksamhet skulle emellertid — eftersom skillnad uppenbarligen icke kan göras mellan det fall arbetsgivaren till stöd för sitt berörda handlingsätt kan åberopa en organisationsklausul och då så ej är händelsen — medföra, att organisationsklausuler bleve ogiltiga i vad de avse åläggande för arbetsgivare att vid anställning av arbetstagare hålla sig till viss organisation, och vad detta skulle betyda för förhållandena på arbetsmarknaden kan blott bedömas i ett vidare sammanhang.

På grundval av betänkandet utarbetades *proposition nr 106 år 1940*. Föredragande departementschefen yttrade i propositionen beträffande kränkning av arbetstagares föreningsrätt.

Såsom förutsättning för dylik kränkning synes den sakkunnige vilja uppställa, att kränkningen berör en arbetstagares anställning. Häremot torde icke vara något att erinra, om meningen är, att saken skall röra en anställning. Men såvitt jag kan finna bör icke för föreningsrättskränkning skall föreligga uppställas det villkoret, att ett definitivt avtal om anställning kommit till stånd. Väl bör föreningsrätten icke kunna inkräkta å arbetsgivarens fria val vid anställande av arbetskraft; en arbetsgivare, vilken vägrar att anställa sådana arbetstagare, som äro organiserade eller organiserade i visst förbund, bör sålunda icke därigenom göra sig skyldig till kränkning av föreningsrätten. Men om en arbetsgivare, då fråga är om anställandet av viss arbetstagare, därvid vidtager en åtgärd direkt i syfte att förmå arbetstagaren att icke inträda i eller att utträda ur en arbetstagarorganisation, bör kränkning av föreningsrätten kunna anses vara för handen.

Beträffande frågan om självständig föreningsrätt — d.v.s. rätten för en organisation att påtala åtgärder som riktats mot organisationen utan att

samtidigt vara en kränkning av en anställds föreningsrätt — anförde föredragande departementschefen.

Från några håll har däremot den meningen framkommit, att rättsskyddet för förening borde utsträckas att avse en självständig föreningsrätt. Även om en sådan rätt icke kan fränkännas viss praktisk betydelse, synes dock — såsom utredningen ger vid handen — konsekvenserna härav för förhållandena på arbetsmarknaden vara av den art, att försiktigheten bjuder att åtnöja sig med det mera begränsade rättsskydd, som av den sakkunnige förordats. Den anordning, som från visst håll föreslagits, att tillskapa en självständig föreningsrätt för förening men samtidigt förklara den utan verkan i den mån en kränkning därav från en arbetsgivares sida har stöd i en organisationsklausul, kan ej av mig rekommenderas, eftersom på sätt den sakkunnige framhållit skillnad uppenbarligen icke kan göras mellan det fall då arbetsgivaren till stöd för sitt handlingssätt kan åberopa en organisationsklausul och då så ej är händelsen.

I motioner vid 1951 års riksdag yrkades utredning syftande till en sådan översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att innebörden av begreppet kränkning av föreningsrätten närmare skulle preciseras. Bland de fall i vilka föreningsrättsskyddet var att anse som otillräckligt nämndes medveten underlåtenhet att anställa medlemmar i en facklig organisation. *Andra lagutskottet* behandlade motionerna i sitt *utlåtande nr 31*. Yttranden inhämtades från arbetsdomstolens ordförande, socialstyrelsen, SAF, LO, TCO. Av dessa myndigheter och organisationer var det endast TCO som tillstyrkte bifall till motionerna. Inte heller utskottet ansåg att motionerna borde föranleda någon riksdagens åtgärd. Riksdagen biföll utskottets utlåtande.

Remissyttrandena

SAF, LO och *SACO* ställer sig avvisande till motionärernas förslag om föreningsrättsskydd för arbetssökande, medan *TCO* anser att skäl kan anföras för en närmare undersökning av frågan.

Arbetsdomstolens ordförande anför för sin del.

Enligt 3 § tredje stycket lagen om förenings- och förhandlingsrätt skall kränkning av föreningsrätten anses föreligga, även om den kränkande åtgärden vidtagits för att uppfylla bestämmelsen i kollektivavtal eller annat avtal. Avsteg från denna grundsats torde inte böra ifrågakomma. Skydd för arbetssökandes föreningsrätt skulle därför få göras ovillkorligt. Därigenom skulle organisationsklausuler, som innebär åläggande för arbetsgivaren att vid anställning av arbetstagare hålla sig till viss organisation, bli ogiltiga gentemot arbetssökande, som tillhör andra organisationer. Konsekvenserna härav för förhållandena på arbetsmarknaden synes ha varit huvudanledningen till att i samband med 1940 års ändringar i lagen om förenings- och förhandlingsrätt föredragande departementschefen avvisade tanken på att tillerkänna förening en självständig föreningsrätt; uppmärksamheten var därvid främst riktad på det fall, då en arbetsgivare systematiskt undviker att anställa arbetstagare tillhörande viss förening (SOU 1939:49 s. 71 f.,

prop. 1940 nr 106 s. 22). Det undandrar sig min prövning, huruvida på arbetsmarknaden inträtt sådana förändringar i ifrågavarande hänseende att en annan bedömning nu är motiverad.

LO anför i sitt yttrande.

När lagen om förenings- och förhandlingsrätt ändrades år 1940 stannade man för att föreningsrätten fortfarande skulle baseras på förutsättningen att mellan arbetsgivare och arbetstagare uppkommit ett anställningsförhållande. Föreningsrätten är alltså enligt lagen reglerad endast i den mån det krävs för att säkerställa förhandlingsrätten. Någon inskränkning i rätten för arbetsgivare att fritt få välja vid anställande av arbetskraft skulle således föreningsrätten inte få innebära.

I en motion till riksdagen år 1951 aktualiserades frågan om medveten underlåtenhet att anställa medlemmar i en facklig organisation ur föreningsrättslig synpunkt. *LO* anförde i sitt remissvar över motionen, att den ifrågasatta utvidgningen av begreppet föreningsrättskränkning skulle betyda en utvidgning också av de föreningsrättsbegrepp, som varit grundläggande för den svenska regleringen. Organisationen fann det inte motiverat med en lagstiftning av sådan innebörd. *LO* finner ingen anledning att frånfalla denna ståndpunkt.

SACO anser att frågan om positiv föreningsrätt för arbetssökande inte bör behandlas så länge dels frågan om den negativa föreningsrätten, dels frågan om arbetsgivares skyldighet att motivera avskedanden inte slutgiltigt är löst.

TCO uttalar att med hänsyn till erfarenheterna från *TCO*-området skäl kan anföras för en närmare undersökning av frågan föreningsrättskyddet vid medveten underlåtenhet att anställa fackligt organiserad arbetskraft. Organisationen anser det emellertid tveksamt om en särskild utredning bör komma till stånd som enbart rör detta problem. Frågan bör enligt *TCO*:s mening lämpligen prövas i samband med en allmän översyn av lagen om förenings- och förhandlingsrätt.

Bestämmelser i kollektivavtal om mätningsavgift

Nuvarande ordning

Enligt det mellan Svenska byggnadsindustriförbundet och Svenska byggnadsarbetareförbundet upprättade riksavtalet för byggnadsindustrien skall uppmätning och uträkning av ackordsarbete i regel utföras gemensamt av respektive organisationers mätningsmän. Arbetsgivare är på begäran skyldig att av ackordsöverskott innehålla och till Byggnadsarbetareförbundets lokala organisation överlämna ett belopp utgörande ersättning för mätningsarbetet, s. k. mätningsarvode. Såsom mätningsarvode får allenast upp- tagas belopp, som svarar mot den lokala organisationens kostnader för mätningen enligt de anvisningar, som givits i arbetsdomstolens domar 1954 nr 19 och 20.

Regler om gemensam uppmätning och uträkning av ackordsarbete infördes i byggnadsavtalet år 1946. Enligt arbetsdomstolens dom 1946 nr 51 skall dessa regler tillämpas av en av byggnadsavtalet bunden arbetsgivare även i fall, då samtliga medlemmar i ett ackordslag är oorganiserade eller tillhör annan organisation än Byggnadsarbetareförbundet. I rättsfallet NJA 1948 s. 1 uttalades, att ifrågavarande regler är normer avsedda att ingå i de enskilda arbetsavtalen. En syndikalistiskt organiserad byggnadsarbetare, som anställts hos en av byggnadsavtalet bunden byggmästare utan att uttryckligt avtal träffats om arbetsvillkoren, ansågs vara anställd på byggnadsavtalets villkor och följaktligen skyldig att tåla, att mätningssarvode avdrogs på hans ackordsöverskott.

Det ifrågavarande regelsystemet i byggnadsavtalet har i olika sammanhang benämnts mätningssmonopolet. Vid flera tillfällen har från syndikalistiskt håll gjorts gällande, att mätningssmonopolet och dess tillämpning inneburit kränkningar av syndikalistiskt organiserade arbetares föreningsrätt och obehörigt intrång i de syndikalistiska organisationernas verksamhet. Arbetsdomstolen har i flera domar uttalat sig härom (AD 1947 nr 50, 1948 nr 78, 1954 nr 19 och 20 samt 1960 nr 16). I dessa domar har fastslagits, att tillämpning gentemot syndikalistiskt organiserade arbetare av bestämmelserna i byggnadsavtalet om gemensam ackordsmätning genom de avtalslutande organisationernas mätningssmän icke står i strid mot lagen om förenings- och förhandlingsrätt, att ej heller föreskriften om innehållande av mätningssarvode i och för sig innebär kränkning av föreningsrätten för arbetare, som tillhör annan organisation än den till vilken mätningssarvodet utgår, *men att* — om det uttagna mätningssarvodet ej allenast motsvarar kostnaden för mätningen utan även utgör bidrag till arbetarorganisationens allmänna verksamhet — uttagande av sådant mätningssarvode av syndikalistiskt organiserade arbetare objektivt sett innebär föreningsrättskränkning. Inom arbetsdomstolen har emellertid skiljaktiga meningar förekommit vid bedömning av mätningssavgiften. I rättsfallen från 1947 och 1948 hade sålunda domstolens vice ordförande från majoriteten avvikande mening. Han ansåg att den obligatoriska mätningssavgiften innebar objektivt sett en föreningsrättskränkning.

Motionen

I motionen anföres.

Mätningssmonopolet ger den gynnade fackföreningen stora fördelar i organisationsarbetet även om monopolet inte utnyttjas till att uttaga obehövligen avgifter. I ett utslag av 1954 har fastställts att mätningssavgift får uttas av SAC-medlem endast i den mån det gäller att täcka kostnader, som verkligen är förbundna med den företagna mätningen. Också mätningssmonopolet har i sina praktiska konsekvenser särskilt drabbat SAC.

Utän att på något sätt vilja ta ställning till den tolkning av gällande rätt som arbetsdomstolen gjort vill vi bara betona att nuvarande ordning är otill-

fredsställande. Vi anser emellertid att riksdagen hör begära att regeringen undersöker olika möjligheter att häva mättningsmonopolet samt framlägger förslag med detta syfte.

Remissyttrandena

Såväl arbetsdomstolens ordförande, LO som SAF avstyrker motionen i denna del.

LO framhåller att mättningsverksamheten är en teknisk angelägenhet och som sådan en del av de mellan parterna träffade avtalen. En lagstiftning häremot skulle innebära ett ingrepp i parternas fria förhandlingsrätt, något som LO bestämt motsätter sig.

Arbetsdomstolens ordförande anför att starka skäl måste kunna åberopas för att som motionären åsyftar avtalsfriheten på det område, varom här är fråga, skall kunna inskränkas. Han yttrar vidare.

Vid bedömning av mättningsmonopolet bör beaktas, att arbetsgivare, som är bunden av byggnadsavtalet, är skyldig att tillämpa reglerna däri även gentemot arbetare, som står utanför byggnadsarbetareförbundet, samt att byggnadsavtalets ackordspriser och timlöner i princip varken får över- eller underskridas. De avtalsslutande organisationerna har med hänsyn härtill — oavsett hur ackordslagen är sammansatta — ett påtagligt intresse av att kunna fortlöpande kontrollera tillämpningen av byggnadsavtalets betalningsregler. Förfarandet med gemensam mätning och uträkning av ackordsarbete erbjuder möjlighet till en sådan kontroll.

Motionärerna har framhållit, att mättningsmonopolet ger den gynnade fackföreningen stora fördelar i organisationsarbetet och att det i sina praktiska konsekvenser särskilt drabbat den syndikalistiska fackföreningsrörelsen. Att en organisation lyckats tillkämpa sig förmånliga avtalsbestämmelser, kan visserligen sägas vara till nackdel för konkurrerande organisationer, som inte lyckats lika bra. Detta kan dock i och för sig inte vara något skäl för att inskrida med lagstiftning; organisationerna har obestriddligen ett intresse av att kunna få fritt konkurrera med varandra i fråga om medlemsrekrytering och tillvaratagande av medlemmarnas intressen. Det är inte heller någon ovanlig företeelse, att en avtalsreglering får vissa konsekvenser för tredje man. Som exempel må nämnas, att innebörden av anställningsavtalen för arbetare, som inte är anslutna till den arbetarorganisation som slutit kollektivavtal för arbetsplatsen, så gott som alltid är beroende av innehållet i kollektivavtalet och de tolkningar därav om vilka de avtalsslutande organisationerna enats. För en syndikalistiskt organiserad byggnadsarbetare, som anställts hos en av byggnadsavtalet bunden arbetsgivare, innebär detta regelmässigt, att han blir bunden av en förklaring från de avtalsslutande organisationerna, att det av honom utförda arbetet avtalsenligt skall betalas efter viss punkt i ackordsprislistan. Det nu anförda torde ge en antydning om att liknande skäl, som motionärerna ansett tala för den begärda ändringen i lagen om förenings- och förhandlingsrätt, skulle kunna åberopas för att vidtaga andra ändringar i den arbetsrättsliga lagstiftningen med verkningar, vilkas betydelse är svåra att överblicka.

Utskottet

Arbetsdomstolens sammansättning

Reglerna om arbetsdomstolens sammansättning återfinns i 1928 års lag om arbetsdomstol. Domstolen består av ordförande och åtta ledamöter, av vilka två är särskilda ledamöter, en för tjänstemannamål och en för mål där offentlig arbetsgivare är part. Ordföranden och två ledamöter förordnas bland personer som icke kan anses företräda arbetsgivar- eller arbetstagarintressen. Av övriga ledamöter utses två jämte sex ersättare efter förslag av Arbetsgivareföreningarnas förtroenderåd samt två jämte likaledes sex ersättare efter förslag av LO. Den särskilde ledamoten för tjänstemannamål jämte två suppleanter utses efter förslag av TCO. Ytterligare en ersättare utses efter förslag av annan tjänstemannaorganisation än TCO. Den särskilde ledamoten för tjänstemannamål inträder i stället för en av de efter förslag av LO utsedda ledamöterna i mål där tjänstemannaförening, som icke är ansluten till LO, är part. Den särskilde ledamoten för mål där offentlig arbetsgivare är part skall ha tre ersättare. Vid förordnande av denna ledamot och ersättarna för honom skall iakttagas att minst två skall utses efter förslag av kommunförbund.

I förevarande motion yrkas att en arbetstagarledamot i arbetsdomstolen skall utses efter förslag av Sveriges arbetares centralorganisation och att frågan om vilka andra fackorganisationer som bör få rätt att föreslå ledamöter prövas. Motionärerna menar att tilltron till domstolens oväld skulle öka genom en sådan reform.

Vid föregående års riksdag väcktes motioner med samma yrkanden. Över motionerna inhämtades yttrande från arbetsdomstolens ordförande. Denne framhöll att lekmanaledamöterna inte är att betrakta som intresserepresentanter utan i stället har till uppgift att tillföra arbetsdomstolen allmän kunskap om förhållandena på arbetsmarknaden och de där utbildade rättsuppfattningarna. Ett frångående av den sedan länge beprövade ordningen i riktning mot en mera uttalad intresserepresentation skulle vara förenat med allvarliga olägenheter och bland annat sätta domstolens anseende för objektivitet i fara. I yttrandet underströks vikten av att erforderlig kontinuitet upprätthålles i arbetsdomstolens rättstillämpning. En förutsättning för denna kontinuitet är, enligt arbetsdomstolens ordförande, att domstolens sammansättning i möjligaste mån är konstant. Ytterligare splittring i domstolens sammansättning borde därför inte accepteras utan mycket starka skäl. Arbetsdomstolens ordförande ansåg inte att motionärerna framfört sådana skäl för sina yrkanden och avstyrkte därför bifall till motionerna.

Sammansatta konstitutions- och andra lagutskottet behandlade fjolårets motioner i samband med att man tog ställning till reformen av de offentliga tjänstemännens förhandlingsrätt. I sitt av riksdagen godkända utlåtande anslöt sig utskottet till de av arbetsdomstolens ordförande anförda synpunkterna och avstyrkte således bifall till motionerna. Enligt andra lagut-

skottets mening har det inte förebringats några skäl för ändrat ställningstagande. De förevarande motionsyrkandena bör alltså inte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Föreningsrättsskydd för arbetssökande

Lagen om förenings- och förhandlingsrätt, som tillkom år 1936, har till uppgift bl. a. att trygga arbetstagares och arbetsgivares rätt att organisera sig i föreningar och utöva medlemskap däri. Lagstiftningen är i princip begränsad till de fall där det föreligger ett anställningsförhållande. Den ger alltså ej skydd för personer som söker arbete.

I motionen yrkas att riksdagen skall begära förslag till lagändring så att föreningsrättsskyddet kommer att gälla även för arbetssökande. Motionärerna anför att s. k. organisationsklausuler i kollektivavtal innebär att medlemmar i en viss organisation får ensamrätt eller företrädesrätt till arbete. Detta medför i sin tur att arbetsgivare, som är bunden av sådan klausul, avvisar arbetssökande som ej tillhör den avtalsslutande organisationen. Motionärerna hävdar att föreningsrätten är bristfällig så länge arbetsgivare på detta sätt, med arbetslöshet som påtryckningsmedel, kan påverka arbetstagares val av facklig organisationstillhörighet. Enligt motionärernas mening bör en föreningsrättskränkning anses vara för handen om arbetsgivare avvisar arbetssökande med aktgivande på den sökandes medlemskap i förening.

SAF, LO och SACO ställer sig avvisande till motionärernas förslag, medan TCO anser att skäl kan anföras för en närmare undersökning av frågan. TCO finner det emellertid tveksamt om en utredning bör komma till stånd enbart för detta spörsmål.

Frågan om en utvidgning av föreningsrätten i den riktning motionärerna begärt behandlades dels år 1940 i samband med revision av lagstiftningen om förenings- och förhandlingsrätt, dels år 1951 i anledning av väckta motioner. Vid båda tillfällena avvisades den ifrågasatta utvidgningen.

Enligt utskottets mening har lagstiftningen om föreningsrätt i stort sett fungerat på ett tillfredsställande sätt. Något behov av den lagändring motionärerna åsyftar kan inte sägas vara för handen. Skulle emellertid framdeles föreningsrättslagstiftningen tas upp i ett större sammanhang, kan den av motionärerna aktualiserade frågan komma att prövas. Med hänvisning till det sagda anser utskottet att motionerna i nu förevarande del inte bör föranleda någon riksdagens åtgärd.

Bestämmelser i kollektivavtal om mätningavgift

Enligt det mellan Svenska byggnadsindustriförbundet och Svenska byggnadsarbetareförbundet upprättade riksavtalet för byggnadsindustrien skall uppmätning och uträkning av ackordsarbete i regel utföras gemensamt av respektive organisationers mätningmän. Arbetsgivare är på begäran skyldig

att av ackordsöverskott innehålla och till Byggnadsarbetareförbundets lokala organisation överlämna ett belopp utgörande ersättning för mättningsarbetet, s. k. mättningsarvode. Såsom mättningsarvode får allenast upptagas belopp, som svarar mot den lokala organisationens kostnader för mätningen. En av avtalet bunden arbetsgivare är skyldig att följa reglerna om mätning även i de fall då samtliga medlemmar i ett ackordslag är oorganiserade eller tillhör annan organisation än Byggnadsarbetareförbundet. Detta innebär att mättningsavgift enligt ovanstående avtal utgår exempelvis vid arbete utfört av arbetare organiserade i den syndikalistiska fackföreningsrörelsen. Systemet har stundom betecknats som »mättningsmonopolet».

Motionärerna finner den nuvarande ordningen beträffande uttagande av mättningsavgift otillfredsställande och begär därför att lagförslag skall framläggas i syfte att häva »mättningsmonopolet».

De hörda remissinstanserna, arbetsdomstolens ordförande, SAF och LO, har avstyrkt motionsyrkandet. LO har framhållit att mättningsverksamheten är en teknisk angelägenhet och som sådan en del av de mellan parterna träffade avtalen. En lagstiftning häremot skulle enligt LO innebära ett ingrepp i parternas fria förhandlingsrätt, något som organisationen bestämt motsätter sig. Arbetsdomstolens ordförande har påpekat att det inte är någon ovanlig företeelse, att en avtalsreglering får vissa konsekvenser för tredje man. Han har vidare framhållit, att den omständigheten att en organisation lyckats tillkämpa sig förmånligare avtalsbestämmelser visserligen kan sägas vara till nackdel för en konkurrerande organisation men att detta i och för sig inte kan vara något skäl att inskrida med lagstiftning; organisationerna har obestriddligen ett intresse av att kunna få fritt konkurrera med varandra i fråga om medlemsrekrytering och tillvaratagande av medlemmarnas intressen.

Enligt utskottets uppfattning tillhör de aktuella avtalsbestämmelserna om mätning de frågor om vilka arbetsmarknadens parter fritt bör få träffa överenskommelse. Att såsom motionärerna yrkat inskrida med lagstiftning skulle innebära allvarliga konsekvenser för den fria ordning vi traditionellt har på kollektivavtalsområdet. På grund härav och med hänvisning till att remissinstanserna enhälligt avstyrkt det förevarande motionsyrkandet bör motionen i denna del inte föranleda något riksdagens initiativ.

Med hänvisning till det anförda får utskottet hemställa,

A. att förevarande motion, II:715, såvitt angår arbetsdomstolens sammansättning, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd,

B. att motionen, såvitt angår föreningsrättsskydd för arbetssökande, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd, samt

C. att motionen, såvitt angår bestämmelser i kollektivav-

tal om mätningssavgift, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 22 november 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Hamrin-Thorell, herr Kaijser, fru Nilsson, herrar Eric Carlsson, Edström, Lennart Geijer och Dahlberg*;
från andra kammaren: fru Ekendahl, herrar Fredriksson, Sundelin, fru Svensson, herrar Johansson i Skärstad, Jonsson, Åkerlind och Ullsten.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

Vid utskottets hemställan under A

I av herr *Ullsten*, som ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 10 med orden »Sammansatta konstitutions- och» och slutar med orden »inte föranleda någon riksdagens åtgärd» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Utskottet kan inte dela den uppfattning som kommit till uttryck i arbetsdomstolens ordförandes yttrande. Domstolens oväld bör givetvis inte kunna sättas i fråga. Av den orsaken finns det särskild anledning att ta fasta på de synpunkter och förslag som framföres i motionen. Sveriges arbetares centralorganisation (SAC) har inte sällan varit part i mål i vilka hävdats att en arbetsgivare gynnats en LO-ansluten organisation på SAC:s bekostnad. I sådana fall är det naturligt att man från SAC:s sida känner stor otillfredsställelse över att i domstolen ingår ledamöter, som föreslagits av LO. Motsvarande problem kan uppkomma även för andra fackorganisationer som ej har förslagsrätt beträffande ledamöter i domstolen.

Om man i likhet med arbetsdomstolens ordförande intar den ståndpunkten, att de nuvarande principerna för domstolens sammansättning ej innebär någon partsrepresentation, kan det möjligen te sig naturligt att man i framtiden, utan att åsidosätta kravet på facklig sakkunskap, frångår den nuvarande ordningen med förslagsrätt för vissa arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer. Med nuvarande ordning anser utskottet det dock motiverat att en på förslag av SAC utsedd ledamot inträder i domstolen som

den ene av löntagarledamöterna i mål som huvudsakligen rör till denna organisation ansluten medlem. Det bör vidare såsom motionärerna föreslagit utredas vilka ytterligare organisationer som bör få förslagsrätt vid utseende av ledamöter i domstolen.»

b) att utskottet bort hemställa,

»1) att riksdagen i anledning av förevarande motion, II: 715, såvitt angår arbetsdomstolens sammansättning, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört i denna fråga, samt

2) att motionen, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet i denna del hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Vid utskottets hemställan under B

II av herr *Åkerlind*, som ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 11 med orden »Enligt utskottets mening» och slutar med orden »någon riksdagens åtgärd» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Enligt utskottets mening har lagstiftningen om föreningsrätt i stort sett fungerat på ett tillfredsställande sätt. Det måste dock anses otillfredsställande att lagen inte innehåller skydd för arbetssökandes föreningsrätt. Utskottet anser att den av motionärerna aktualiserade frågan bör prövas i samband med en allmän översyn av föreningsrättslagstiftningen. Därvid bör även prövas andra frågor såsom föreningsrättslagstiftningens överensstämmelse med internationella överenskommelser, frågan om arbetsgivares skyldighet att motivera avskedanden samt frågan om den negativa föreningsrätten.»

b) att utskottet bort hemställa,

»1) att riksdagen i anledning av motionen, såvitt angår föreningsrättsskydd för arbetssökande, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört i denna fråga; samt

2) att motionen, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet i denna del anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»

III av herr *Ullsten*, som ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 11 med orden »Frågan om en» och slutar med orden »någon riksdagens åtgärd» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Lagstiftningen om föreningsrätt kan sägas ha fungerat i stort sett tillfredsställande. Det kan emellertid vara befogat att närmare undersöka om

föreningsrättsskyddet är tillräckligt bl. a. i det fall som påtalas i motionen. Med hänsyn härtill och till vad TCO anfört i sitt remissyttrande synes det lämpligt att föreningsrättslagstiftningen blir föremål för en allmän översyn, varvid de i motionen anförda synpunkterna bör beaktas.»

b) att utskottet bort hemställa,

»1) att riksdagen i anledning av motionen, såvitt angår föreningsrättsskyddet för arbetssökande, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört i denna fråga; samt

2) att motionen, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet i denna del anfört, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»

Vid utskottets hemställan under C

IV av herr *Ullsten*, som ansett,

a) att det avsnitt i utskottets yttrande som börjar å s. 12 med orden »Enligt utskottets uppfattning» och slutar med orden »något riksdagens initiativ» bort ersättas med text av följande lydelse:

»Utskottet har ovan förordat en allmän översyn av föreningsrättslagstiftningen. Det synes lämpligt att vad i motionen anförts om mättningsbestämmelser i kollektivavtal beaktas i samband med en sådan översyn.»

b) att utskottet bort hemställa,

»1) att riksdagen i anledning av motionen, såvitt angår bestämmelser i kollektivavtal om mättningsavgift, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t ge till känna vad utskottet anfört i denna fråga; samt

2) att motionen, i den mån den icke besvarats genom vad utskottet i denna del hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.»